

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Šypsenos taikiklyje

Sakoma, kad jeigu į kai kuriuos bairius istorinius įvykius žiūrėti su humoru, tai juos bus lengviau išverti. Žinoma, tas humoras nėra jokia panacėja, veikiau prisiminimas, kad žmogiškojoje prigimtyje vis daugiau baimės ir vis mažiau to šviesaus, dieviško juoko, artinančio prie kūrimo ištakų.

Netgi koncentracijos stovykloje žmonės sugebėjo juoktis – ir tai, sakyčiau, nė kiek ne menkesnis žygdarbis, nei aktyvi kova ir priešinimasis. Tą liudija ir Viktoras Franklis, ir Balys Sruoga savo „Dievų miške“. Ir kai kurių mūsų tremtinių bei partizanų prisiminimai. Kai pasidaro nepakeliamai sunku skaityti apie miestelių aikštėse, bažnyčių šventoriuose pačiais bjauriausiais būdais niekintus partizanų palaikus, nejučia nusišypsai, perskaitęs apie nušautą stribą, kurio žmonai, ieškančiai užuojautos, enkavedistas atšovęs: „Būta čia ko gailėt – stribo. Va šuns tai gaila ... ir kulkosvaidžio... o šito... argi čia nuostolis...“

Netgi okupantai nevertino paklusniai jiems tarnavusių stribų ir laikė juos menkesniais už šunį. Kodėl taip buvo, atsakyti nesunku. Juk iš esmės tai buvo padugnės, girtuokliai, kriminaliniai elementai. Be kita ko, tamsūs, beraščiai. Ir pilni nuožmaus pavydo geresniems už save.

Socialiniuose tinkluose pasirodęs pranešimas apie trijų valdančiosios koalicijos narių pasijuokimą iš sušaudyto taikinio su opozicijos lyderio vardu stubinamai priminė stribų patyčias pokario metais. O ponas, laikantis taikinį – šiolaikinių stribų. Žinoma, gal kiek daugiau prasilavinusi, prasigyvenusi ir visai kitaip prasisukusi. Bet jo mentalitetas, regis, nė kiek nepasikeitė. Toks pat pavydus, piktas, nekenčiantis geresnių už save.

Nenuostabu, kad visa tai įvyko prieš sausio 13-ąją, Sakyčiau, kad netgi dėninga.

Ir nepasakysiu nieko geriau, nei pasakė žurnalistas Romas Sadauskas-Kvietkevičius – „Sušaudyti Landsbergį, nesvarbu – kurį, svajonėse, šlapiuose sapnuose ar realybėje – šitai vis naujas formas įgaunančiai vizijai jau sukako 28 metai. Prieš rinkimus ją būtina reikėjo koku nors būdu parodyti, kaip simbolinį ženklą bendraminčiams. Savo tikslą pasiekėte, jie jus atpažins. Tik būkit mieli, dabar jau neveidmainiavokite dalyvaudami Laisvės gynėjų dienos renginiuose. Landsbergio šaudymo entuziastai Sausio 13-ąją buvo kitoje barikadų pusėje.“ (<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/romas-sadauskas-kvietkevičius-svajone-susaudyti-landsbergi-nesikeicia-28-metus.d?id=80085141>).

Kažkodėl tokie žmonės kaip Skardžius ir Širinskienė man atrodo neturintys humoro jausmo. Kad jie šypsosi, žiūrėdami į taikinį, tai dar kartą paliudija – nes joks normalus žmogus iš tokio dalyko nesijuoktų.

Normaliais tų ponų niekaip nebepavadinsi.

Renata Šerelytė

Tomo Petraičio nuotr.

***

*Tolimas, mažytis žiburėli!
Iš tavęs jau šioj gūdžioj naktį
Man į širdį spinduliai šilti
Aplevena glūdinčiam šešėly.*

*Tolimas, mažytis žiburėli!
Dieną naktį ilgesį juntu:
Tave neša prarajom krantu
Švelnios rankos, prie širdies pakėle.*

*Žiburėli, dar prieš aušrą, naktį,
Ilgesy giliam prikeltas degti
Mylinčios širdies didžios aukos,*

*Ar kada, praėję tamsą kraupią,
Mes galėsime, prie tavęs suklaupę,
Siųst Jam skaidrią maldą padėkos?*

Bronius Krivickas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Šypsenos taikiklyje • 2-as psl. Astrida Petraitytė. Dorei pakeitus kurėnus, o atvykėliams – senbuvius (3) • 3-as psl. Laimonas Inis. Bylojimai apie istorijos ir kultūros sankirtas • 4-as psl. Monika Vaicenavičienė: „Ne viską pavyko susekti – todėl teko pasekti“. Kalbina Laimutė Adomavičienė • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Nacionaliniame M. K. Čiurlonio muziejuje – po daugiau kaip pusės amžiaus sugrįžę unikalūs vitražai • 6-as psl. Petras Venclovas. Ne-meilės metas. Apsakymas • 8-as psl. Pokalbio su M. Vaicenavičiene tęsinys.

Kitame numeryje: Gruodžio mėnesio muzikos apžvalga • Lietuva litvakų kūryboje

Dorei pakeitus kurėnus, o atvykėliams – senbuvius... (3)

Astrida Petraitytė

Tęsinys.

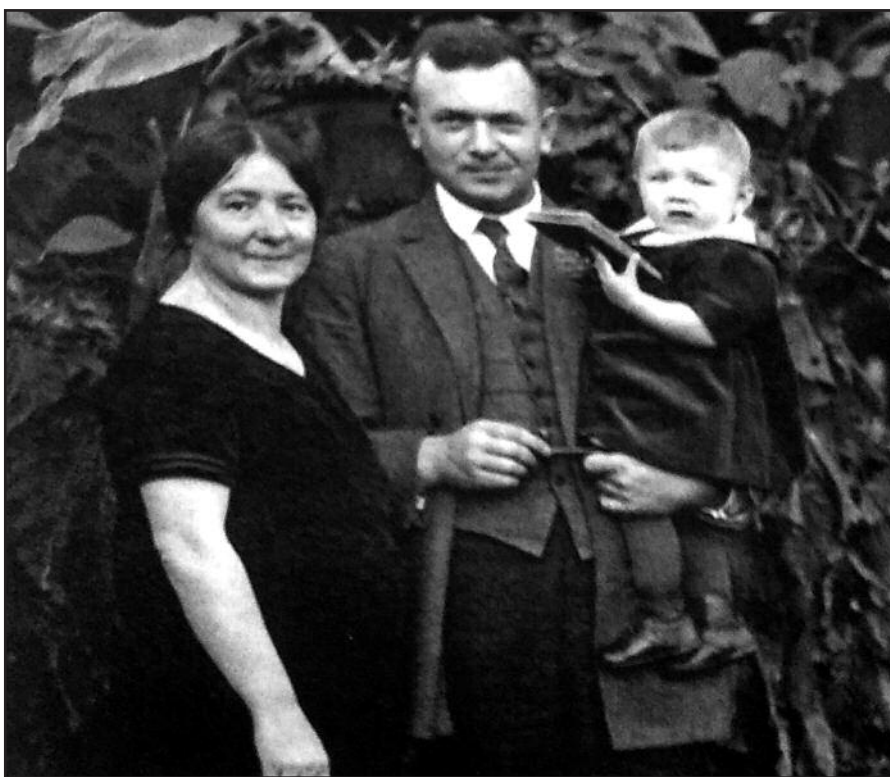
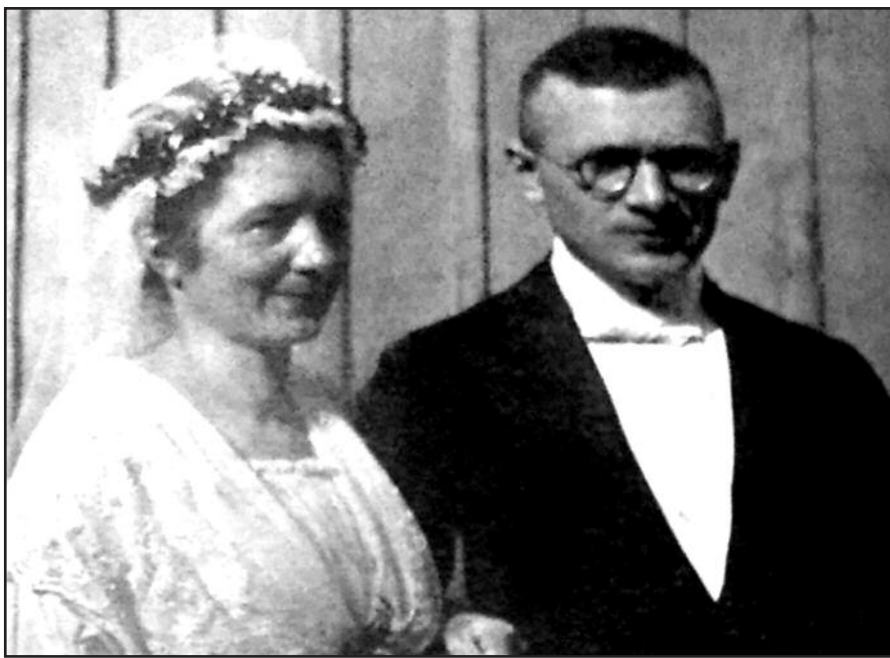
Pradžia 2019 m. sausio 5 d. „Kultūroje“

Naujausiame almanache Strakauskaitė pristato dar vieną asmenybę – su Juodkrante glaudžiai susijusį, čia turėtame name praleidusį daugiau nei 40 vasarų Karaliaučiaus profesorių Adalbertą Bezenbergerį (1851–1922). Šis baltistikos pradininku laikomas lyginamosios kalbotyros specialistas daug dėmesio ir jėgų yra paskyręs Prūsų Lietuvos, o ir bendresnės lietuviškosios problematikos tyrimams, pavyzdžiui, 1882 m. pasirodė lietuvių tarmėms skirtas jo veikalas *Litauische Forschungen* („Lietuviški tyrinėjimai“). O štai ir vėl mums svarbi bei įdomi rėziškoji gija. „A. Bezenbergeris iki pat gyvenimo pabaigos neprarado susidomėjimo lituanistika plačiąja prasme: 1921 metais jis įsigijo Martyno Liudviko Rėzos 1825 metais išleistą knygą *Dainos, oder Litauische Volkslieder*. Simboliška, jog būtent šiemet [2017] šį A. Bezenbergeriui priklausiusį M. L. Rėzos išleistą Prūsijos lietuvių dainų tomą įsigijo įstaiga Neringos muziejai“.

Mokyklų (pradinių, bet lavinusių vaikus iki 14 metų) tinklas Rytų Prūsijoje, kaip žinome, buvo gana tankus; įdomu bent akies krašteliu žvilgtelti į Kuršių nerijos situaciją. Mindaugas Janukonis straipsnyje „Nidos mokyklai – 90“ (Nr. 3) ne tik primena 1925 m., pastatytą (naują) mokyklos pastatą, bet ir apžvelgia ankstesnę bei platesnę istorinį kontekstą. Štai sužinome, kad pirmoji mokykla Nidoje (neaišku, kurioje vietoje) atsirado 1745 m. – atsiliepiant į 1717 m. Prūsijoje paskelbtą privalomo visuotinio 7–14 metų vaikų mokymo įstatymą. Mažoje Lietuvoje ilgą laiką vaikai galėjo mokytis tiek vokiečių, tiek lietuvių kalba, pastaroji iš mokyklų išstumtama nuo XIX a. 8-o dešimtmečio (susivienijus Vokietijai, įsigalėjus germanizavimo politikai). „Į Nidos mokyklą lietuvių kalba grįžo 1923 m.“ Deja: „Dėl didelio gyventojų pasipriešinimo 1936 m. privalomas lietuvių kalbos vartojimas atšauktas, pagrindinė mokomoji kalba liko vokiečių“ (o toliau – jau pokarinės peripetijos ir naujoji „kalbų politika“).

Vokiškosios Rytprūsių tradicijos tęstinumą Lietuvos laikais (po 1923 m.) paliudija ir prieš keletą metų publikuota „Nidos mokyklos kronika“ (Gitanos Nausėdos išgytas rankraštis pirmiausia išleistas originalo – vokiečių kalba, vėliau ir vertimas į lietuvių kalbą). „Dorėje“ pasidžiaugiama šiuo aistringo kolekcininko G. Nausėdos atradimu. Kronikoje dominuoja (greta fragmentiškų kitų kolegų) mokytojo Henry Fuchs įrašai, žanro rėmus gana išplečiantys – čia ir ekskursai praeitin, ir žvejų kasdienybės liudijimai, ir pan.; protestas prieš naują politinę situaciją, lietuviybės diegimą, gal ir ne tiesmukai, bet išsakomas.

Per Pirmąjį pasaulinį karą ir po jo Kuršių nerijos gyvenime neįvykus ypatingo pertrūkio paliudija ir Nidos dailininkų kolonijos tęstinumas, galbūt dar labiau – tieji pavieniai dailininkai, čia suleidę šaknis. Štai Carl Knauf pasistatė sau namą, dar glaudžiau su

Ernst Mollenhauerio šeimyninio gyvenimo fragmentai

Nida susisiejo Ernst Mollenhauer, tapęs dailininkų koloniją globojusio viešbutininko Hermann Blode žentu. Ravaitytė-Meyer mums pristato ir šį dailininką, ir jo išlikusį būstą – uošvis jaudinai šeimai buvo paskyręs butą savo vietoje „Helene“, dabar tapusioje „Nendre“. (Buvojant Nidoje, buvo smagu regėti ir girdėti p. Raimondos ryžtą sugrąžinti šį pastatą Mollenhauer bei atstatyti paminklą trimis Pirmajame pasauliniame kare žuvusiems menininkams). Pasiremdama Vokietijoje įkurtojo Rytprūsių krašto muziejaus darbuotojo, Nidos dailininkų kolonijos žinovo (jos pakalbinto) dr. Jörn Barfod autoritetu, Ravaitytė-Meyer Mollenhauer vadina vienu žymiausių Rytų Prūsijos ekspresionistų, be kita ko, kovojusio už Nidos kaip etnografinio kaimo puoselėjimą. Barfod įsitikinimu, „šiandieninė Nida galėtų puikiai gyventi vien tik iš Nidos dailininkų kolonijos istorijos, kaip tai yra Aresnhope (vok. Ahrenshoop, Vokietija)“ (Nr. 5).

Kuršininkais vadinami senieji gyventojai (ne vokiečiai) man vis dar palieka erdvę klausukams. Ne dėl to, kad abejočiau pagrįstumu taip įvardinti iš Latvijos Kuršo atsikėlusius, savitu latvių dialektu kalbančius žvejus ir jų šeimas. Bet niekaip nepavyksta rasti atsakymo: ar tie latviai atsikėlė į dykrą – senesnių vietinių čia nebūta? Antra, kaip tiems savitai latviškai kalbantiems klojosi su primetama ne tik vokiečių, bet ir lietuvių kalba – gi pa-

maldo, mokyklos, jei jau būdavo ne vokiečių, o vietine kalba – būdavo lietuviškos?..

Dabartis

„Dorė“ – ir pačiu leidybiniu sumanymu, ir publikuojama medžiaga liudija, kad Neringoje susibūrė (ar – išsi-barstė, juk vieni Nidoje, kiti Juodkrantėje ar kitur) kultūrai ir istorijai angažuotos asmenybės, išikūrė istorinę atmintį ir atvirumą pasauliui skleidžiančios kultūrinės institucijos.

Žinia, senosios istorijos liudininkų, duok Dieve, dar vieną kitą sutikti. „Visoje lietuviškojoje Kuršių nerijoje šiandien gyvena vos penki senieji kuršių nerijos gyventojai“ antrame almanacho numeryje teigia jo sudarytoja. (Tuoj kyla baugus klausimas: kiek jų likę dabar?). Bet štai Strakauskaitė pavojaus varpais skambina ir dėl pokyčių (poilsiautojams ir akis nekrintančių) jau Nepriklausomybės laikais. „Po 1990 m. prasideda kita labai pavojinga tendencija – Neringos ištuštėjimas, susijęs su privatizacija, nekilnojamojo turto išpardavimu ir gyventojų išvažiavimu. <...> Atsiranda tariamieji gyventojai – savaitgaliniai svečiai“ (Nr. 2). Bet gal kiekvieno kurorto dalį gyventojų sudaro savaitgaliniai ar vasariniai svečiai, gal ši lemtis – ištuštėjimas žiemomis, pagyvėjimas vasaromis – nėra tokia jau destruktivi? Ir mes žvilgsnį labiau į kul-

Atvykimo lapelis (Kuršių nerija), užpildytas rusų kalba, 1949

tūrinius, ne buitinius, veiksmus krepiaime...

Regis, racionaliai sumintyta ir ne taip seniai į vieną sujungti trys Nidos muziejukai (taip, materialiaja erdve jie nedidukai, o ar pajusim dvasinę erdvę, slypinčią už eksponatų, priklausys ir nuo mūsų pasirengimo, nusiteikimo). Thomo Manno memorialinis muziejus, Neringos istorijos muziejus ir Etnografinė žvejų sodyba tapo įstaiga Neringos muziejai; jai vadovauti paskirta Lina Motuzienė (iki tol vadovavusi Thomo Manno muziejui ir kultūros centrui, nuolatinė – dabar, pasitraukus ilgametei ir muziejaus vadovei Vitalijai Jonušienei – ir Thomo Manno festivalio kuratorė). Štai džiugi jų veiklos žinia: Neringos muziejai įsigijo (pranešama Nr. 5) 1924 m. Ernst Mollenhauerio Nidoje tapytą paveikslą „Valtytis prie gelbėjimo stoties“ – o čia ir tuomet užgimusį jo darbų išlikę ne daug.

Thomo Manno kultūros centro (kaip Thomo Manno memorialinio muziejaus padalinio), jo kuratoriumo rengiamas jau dvidešimtmetį perkopęs Thomo Manno festivalis, nors ir modifikuodamasis, tarpais nutoldamas nuo paties Thomo Manno, sklęsdamas į bendraeuropines sferas, nepraranda savo intelektualios įtampas, aukštos kultūrinės prabos (tai liudiju ne vien almanachu, bet ir asmenine patirtimi remdamasi).

Pabaiga kitame numeryje

Bylojimai apie istorijos ir kultūros sankirtas

Laimonas INIS

Prieškaryje dešimtį metų veikusi XXVII knygos mėgėjų draugija 1940 m., kaip ir kitos veiklios visuomeninės organizacijos, buvo uždraustos. Entuziastų grupelė, bibliofilo ir knygaininko Vidmanto Staniulio paskatinta, ne tik draugiją atkūrė, bet atkakliai rūpinosi atgaivinti senąsias tradicijas ir puoselėti naujas. Parodos, knygų leidyba – draugijos kasdienybė. Ji rengia ir tarptautines konferencijas, tarptautinius ekslibrisų konkursus, Vaikų knygos šventes, Knygos šventes, skirtas Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieni, talkina jamžinanant rašytojų ir knygnešių atminimą, bendradarbiauja su Šveicarijos, Karaliaučiaus (Kaliningrado), Sankt Peterburgo lietuvių bendruomenėmis ir knygų mylėtojais. Draugija – neatskiriama Lietuvos kultūros gyvenimo dalis. Jai sumaniai vadovauja visuomet originalių idėjų ir neišsenkančios energijos kupina Dalia Poškienė, kuri yra ir *Metraščio* IV, V, VI tomų sudarytoja.

Metraščių VI tomo sutikuvėse – XXVII KMD nariai ir autoriai

Šiame straipsnyje noriu apžvelgti XXVII knygos mėgėjų metraščių naują tomą, turintį išskirtinės reikšmės Lietuvos kultūrai, istorijai. Šios sąvokos – istorija ir kultūra – susijusios kaip sesės dvynės, neatskiriamos ir neišskiriamos ir yra XXVII knygos mėgėjų draugijos veiklos kertiniai stulpai.

Pradėkime nuo istorijos

„Man svarbu savyje turėti dar vieną įrodymą, jog žmonija ima grįžti į romantizmą, į tą skaištų, idealizuotą tautiškumą, antitezę klasikizmui, kurs visus išauklėjo ir patriotus padarė“, – tai vienas sakinyš iš 399 Juozo Tumo-Vaižganto laišku Petru Klimui, teigiantis ištikimybę atgimusiai laisvai Lietuvai, pasišventimą aukštiems idealams.

Laišką pacitavau ne tik todėl, kad tai bylojimas apie dviejų iškilių Lietuvos kultūros, visuomeninės veiklos ir politikos žmonių draugystę, bet ir dėl to, kad jie abu buvo 1930 m. įkurtos XXVII knygos mėgėjų draugijos aktyvūs nariai, tikri knygos ir lietuviško žodžio riteriai ir tautiškumo idėjų žadintojai. Belieka pridurti, kad Juozas Tumas-Vaižgantas – iškilius dvasininkas, rašytojas, publicistas, visuomenės veikėjas, o Petras Klimas – Vasario 16-osios Nepriklausomybės akto signataras, gabus teisininkas ir spaudos bendradarbis, galėjęs būti rašytoju (apie tai jaunystėje svajojo), bet pasukęs kitu, valstybininko, diplomato keliu.

Kuo šiuos žmones patraukė, regis, kukli, kultūriname visuomeniniame gyvenime ne tokį jau garsų balsą turėjusi Knygos mėgėjų draugija? Savo nuosaikumu, išmintingumu, pagarba knygai, spausdintam žodžiui, pažangios tautiškos kultūros ir aktualizuotos istorijos kelio grindimu, Lietuvos kultūros atvėrimu pasauliui. Tai nebuvo vien išskirtinė bibliofilinė organizacija, bet kur kas gilesnę vagą vertusi, kultūrai ir savo tautos švietimui atsidavusių žmonių bendrija.

Juk be jau minėto Petro Klimo, šios draugijos nariai buvo dar trys Nepriklausomybės akto signatarai – Mykolas Biržiška, vienas iš Lietuvos valstybės atkūrimo ideologų, universitetų rektorius, literatūros tyrinėtojas, Jurgis Šaulys, Berno universiteto doktorantas, diplomatas, savo ranka perrašęs Nepriklausomybės aktą, kurį pernai Vokietijos diplomatiname archyve rado prof. Liudas Mažylis, taip pat Kazys Bizauskas, ejęs įvairias atsakingas pareigas Lietuvos vyriausybėse, buvęs Lietuvos atstovu prie šv. Sosto, Anglijoje, Latvijoje, nuo pat jaunystės bendradarbiavęs spaudoje, vertęs grožinę literatūrą, parašęs originalių kūrinių. Nežinau kitos draugijos (organizacijos, asociacijos ect.), kurių veikloje aktyviai būtų dalyvavę tiek signatarų!

Dabar, ypač šiais jubiliejiniais metais, atkakliai ieškoma istorinių dokumentų ir jau pavyko jų aptikti

ir pasiskolinti iš Vokietijos, Latvijos archyvų, eksponuoti Lietuvoje ir visiems parodyti. O kiek dar mažai žinomų ar visai nežinomų kultūros, mokslo ir istorijos relikvų mūsų muziejuose, bibliotekose, archyvuose! Knygos mėgėjai, bibliofilai ateina į pagalbą istorikams. Istorinė atmintis dažnai buvo pažeista, sufalsifikuota, sumenkinta ir ji turi atgimti, nes šandien kaip niekad skaudžiai išgyvename ir dėl savo tapatybės tęstinumo.

Štai XXVII knygos mėgėjų metraščių VI tome, Sūduvos istorikas ir Knygos mėgėjų draugijos narys Kęstutis Subačius nubraukė dulkes nuo pamirštų foliantų, aprašė Marijampolės atsiradimo istoriją, šio krašto žilą praeitį, skaudžius ir didvyriškus įvykius, pateikė mažai žinomų Vytauto laišku fragmentus. XV a. pradžioje vyko aršūs ginčai su kryžiuočių ordinu

lyvavimą rusų-japonų kare ir Mandžiūrijos mūšiuose. Ypač ją domino žinios „Iš karės lauko“. Dešimtyms kariavusių, sužeistų, mirusių žemiečių pavardžių ir likimų! Valstiečiai ir kunigai, tarnautojai ir amatininkai – šimtai praėję karo pragarą. Tarp jų – ir P. Dumšienės senelis Jurgis Mozūraitis-Mozūras. Stebina tyrinėtojos aistra ir atkaklumas. Ir vėl atvers tas nežinomas istorijos puslapis.

Ši tema nebūtų pilna be dr. Inos Dagtės-Mituzienės ir kraštovaizdžio architekto Alvydo Mituzo straipsnio apie piliakalnius, jų tyrinėjimus. Juk piliakalniai – savita archeologijos paminklų rūšis (legendomis apipintų piliakalnių baltų etninėse žemėse – apie 4000, o ketvirta dalis jų – Lietuvoje – tai bylojimas apie žmonių veiklą, buitį, prekybą, kovas, svajones, tikėjimus, apeigas. Šią temą gražiai papildė vienos žymiausių JAV lietuvių dailininkės Magdalenos Birutės Stankūnienės „Tautosakos deivių“ („Mitai“) susakralintos gamtos ir dievybių ciklo darbai. Reikia piliakalniams „atsiverti“, rašo straipsnio autoriai, išlaikant savastį, padėti atsiskleisti turinui ir grožiui, suartinti gamtą ir žmogų, į piliakalnius suartintume eiti, kopti, ant jų būti, suvokdami tai kaip dar vieną progą tvirtinti savąją bendrystę, pagarbą istorijai, baltų paveldui, ugdyti tautinį orumą.

Tauta, kuri praranda objektyvesnį savo istorijos išmanymą, gilesnį jos suvokimą, praranda ir savo tęstinumo gilumines šaknis – teigia akademikas Romualdas Grigas. Jo „Mintys apie suklaidintą (ir suklaidinamą) istorinę atmintį ir sąmoningumą“ – giliapasmės, polemiskos įžvalgos – netikėtos, vertinančios susimąstyti, vaduotis iš stereotipų, o kartais – išmintingesniu žvilgsniu pažvelgti į praeitį, dabartį ir ateitį.

Remdamiesi *Metraščių* autorių straipsniais ir tyrinėjimais, dar šiek tiek

pavaikščiokime istorijos keliais. Šį kartą – kultūros istorijos. O šią kelionę galime pradėti drauge su dr. Inga Stepukoniene. Garliava – nedidelis miestelis, prisiglaudęs prie Kauno, lyg ir nelabai iškilius, o praeityje... Inga Stepukonienė apie Garliavą parašė solidžią monografiją. Šį kartą atkreipsiu dėmesį į jos rašinį, skirtą vaistininkui Kazimierui Aglinskui. Be galo įdomi asmenybė! Mokydamasis Maskvos universiteto Farmacijos skyriuje, susipažino su Jonu Basanavičiumi ir toji draugystė tęsėsi visą gyvenimą. Garliavos vaistininkas draugavo su daugeliu pažangių XX a. pradžios Lietuvos žmonių, jo namuose prieglobstį rasdavo aušrininkai, varpininkai, knygnešiai. Iš K. Aglinsko slaptojo sandėlio knygos pasklisdavo po plačias apylinkes. Jis ir sielos proveržio iš sukaustyto kaimo skatiniojas, ir Nepriklausomos Lietuvos kūrėjas.

Išskirtinės reikšmės žurnalisto Antano Staškevičiaus rašinys apie Petrą Rusecką, jo pasiryžimą surinkti kuo daugiau žinių apie pasišventėlius knygnešius, jų likimus ir kovą už lietuvišką žodį. Tęsiant P. Rusecko darbus, leidžiami nauji Knygnešio tomai, atskleidžiami vis nauji knygos ir knygų likimai.

Nukelta į 8 psl.

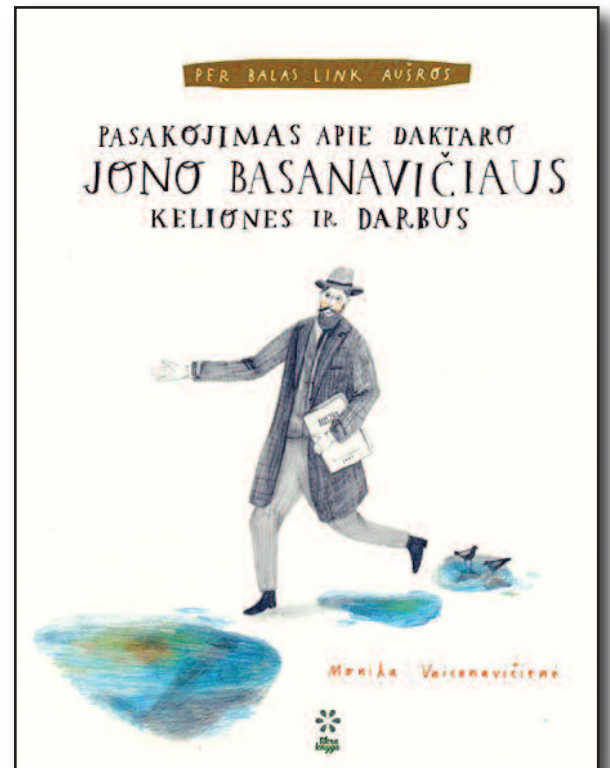

LŽS Kauno skyriaus pirmininkas V. Mačiulis *Metraščių* pristatymo renginyje, Kaunas, 2018.

dėl Sūduvos ir Žemaitijos ribų nustatymo. K. Subačius cituoja 1413 m. sausio 28 d. Salyno pasitarime Kryžiuočių ordino maršalui M. Kuchmeisteriui von Sternbergui Vytauto pareiškimą: „Prūsai taip pat yra mano protėvių žemė, ir aš jų reikalausiu iki Osos [Vyslos žemupio kairysis intakas], nes ji yra mano palikimas“. Įdomus 1420 m. kovo 11 d. Vytauto laiškas šv. Romos imperatoriui Zigmantui Liuksenburgiečiui: „Tvirtiname, kad [...] Sūduvos arba Jotvos žemė yra tikra mūsų tėvoniya, mūsų senelių ir prosenelių žemė, kurioje medžiojame, gaudome žuvis, imame medų, ir ji duoda daug kitų gėrybių“.

Šie ir kiti dokumentai – apie Kimenavos pilies sunaikinimą, riterių savivaliavimą Sūduvos žemėse ir jų siaubimą, Prūsijos gentis ir kt. – K. Subačiaus kruopščiai surinkti ir įvertinti. Autorius atverčia menkai žinomą istorijos puslapį ir užpildo mūsų žinių spragas.

O štai poetė ir publicistė, taip pat draugijos narė Perpetua Dumšienė sutelkė dėmesį į XX a. pradžios lietuvišką spaudą. Peterburge leista lietuvių laikraščio komplektą ji perskaitė nuo pirmo iki paskutinio sakinio, ieškodama žinių apie lietuvių da-

Monika Vaicenavičienė. „Per balas link aušros. Pasakojimas apie daktaro Jono Basanavičiaus keliones ir darbus“

Monika Vaicenavičienė:

„Ne viską pavyko susekti – todėl teko pasekti“

Knygų iliustruotoja bei autorė Monika Vaicenavičienė 2018 m. išleido paveikslėlių knygą „Per balas link aušros. Pasakojimas apie daktaro Jono Basanavičiaus keliones ir darbus“, kuri buvo pradėta kurti Lietuvoje, o baigta Švedijoje. 2018 m. rudėnį Kinijoje, vaikų knygų mugėje, iliustracijų apdovanojimuose dailininkė M. Vaicenavičienė pelnė Leidėjų apdovanojimą. Praėjusių metų vasarą Londone lietuvi buvo paskelbta tarp šešiolikos pasaulio iliustracijų laimėtojų už knygą „What Is a River“ (liet. „Kas yra upė“), kuri paskelbta geriausia knyga vaikams Jaunojo talento kategorijoje.

L. A. Keletą pastarųjų metų gyvenote Švedijoje. Kas daugiausiai lėmė Jūsų pasirinkimą gyventi tarp Lietuvos ir Švedijos? Kuo Jūsų patirtį praturtina emigracija? Ar Jūsų gyvenimas Švedijoje turėjo įtakos prabilti apie vieną garbingiausių Lietuvos asmenybių?

M. V. Švedijoje, Stokholmo Konstfacko meno ir dizaino universitete, baigiau magistro studijas. Po grafikos bakalauro mokslų Vilniaus dailės akademijoje, dairiaus studijų, kurių metu galėčiau daugiau pasigilinti į man rūpimus dalykus – istorijų pasakojimą vaizdais, vaizdinių naratyvų plėtojimo galimybes, vaizdo kuriamus santykius. Taip radau magistro vizualiosios komunikacijos studijas Konstfacke, ir jų ėmiausi.

Vieną vasarą tarp studijų, kuriu metu kūriau kitą paveikslėlių knygą apie upes, nusprendžiau paskirti laiką knygai apie kokią nors istorinę Lietuvos asmenybę sukurti. Pasirinkau Joną Basanavičių.

O Basanavičius, kaip ir aš, irgi kurį laiką gyveno ne Lietuvoje – net porą dešimtmečių praleido Bulgarijoje, kurį laiką buvo apsistojęs Čekijoje. Ir ne tik gyveno, tuose kraštuose jis daug dirbo, buvo įsitraukęs į įvairias visuomenines veiklas. Įdomu buvo palyginti jo ir savo išvykimo motyvus, patirtis, pasekmes. Ir nemažai, man regis, panašių klausukų Basanavičiaus ir jo amžininkų gyvenimuose ir mūsų. Klausimus, tekusius Jonui Basanavičiui, susiju-

sus su išėjimu iš savo įprastos gyvenimo erdvės – kur studijuoti, kur dirbti, kaip palaikyti ryšius su toli gyvenančiais artimaisiais – juk tenka spręsti ir šiandieną.

Man rūpėjo patyrinėti ir kelius, kuriais jo mintys ir svajonės keliavo į savą kraštą, savo karaliją. Kartais galvoju, o kas mane saisto su Lietuva, su Tėvyne. Mamos dainuojamos dainos, pasakos, paveldėtos iš protėvių, kalba, kuri sudėlioja žodžius minčiai – kaip kokia stebuklinga siūlų ritė, atriedėjusi iš vaikystės, branginama lietuvių kalba ir kultūra saistė Basanavičių su Lietuva, padėjo Lietuvą laikyti savo kraštu.

L. A. Jūsų knyga išsiskiria iš kitų Lietuvoje išleistų paveikslėlių knygų („Laimė yra lapė“, „Draugystė ant straublio galo“), nes pagrindiniu herojumi pasirinkote istorinę asmenybę, jo gyvenimo faktus? Ar dokumentinė faktografija pinasi su fantazija?

M. A. Sakytai šitaip: fantazija faktografiją į pasakojimą. Kaip įsivaizduoju, taip piešiu: kanarėlės veda Basanavičiaus laivą Dunojumi, tėčio pasakos apšviečia vakarą, Vasario 16-osios akto signatarai trypia iš džiaugsmo, laisvas liūtas ramiai snaudžia knygos pabaigoje. Pramanau etimologijas, ar, tiksliau, spėliojau – iš kur kilo Basanavičiaus pavardė,

iš kur Ožkabalių kaimo pavadinimas.

Man svarbi ta pasakų gija Basanavičiaus gyvenime. Tik pagalvokite, Basanavičius, toks rimtas dėdulė – o pasakų rinkėjas. Ar dabar kokie politikai sugalvotų tokį užsiėmimą? Svarbiausias, kaip jis pats sakė, Basanavičiaus veikalas – lietuvių kilmės iš trakų genties studija. Man tai – pasaka su liūtais, dainomis apie Dunojų ir savo krašto meile. Jau Basanavičiaus amžininkai jo studijos moksliniu atžvilgiu rimtai nevertino. O man atrodo, kad rašydamas savo veikalą, Basanavičius kūrė savo Lietuvą – pasakų, stebuklingų žvėrių, upių karalystę. Fantazija, svajonės, pasakos – jos reikalingos platesniam žvilgsniui, galinčiam pamatyti toliau, įsivaizduoti pokyčius.

Dėl to knygoje norėjau pabrėžti pasakų svarbą Basanavičiaus gyvenime ir jų įtaką laisvės supratimui ir vertinimui. Tos pasakos iškyla knygoje gal ne tiek žodžiais, bet vaizdais. Gal Basanavičius pats taip ir negalvojo. To jau nesužinosi. Bet aš savo pasakojimą apie jį papasakojau taip.

L. A. Gal pastebėjote skirtumų tarp paveikslėlių knygų Lietuvoje ir Švedijoje?

M. V. Man regis, Švedijoje mačiau daugiau knygų su tokiomis naivomis, tarsi vaikiškomis iliustracijomis. Daugiau nugludintų paveikslėlių. Daugiau dėmesio dizainui, erdvės užpildymui. Daugiau paveikslėlių knygų, pasakojančių apie ne tik linksmas, bet ir tokias liūdnas kasdienes istorijas: netektį, senatvę, atskirtį. Bet, aišku, aš ne viską pastebiu – išvardinau dalykus, kurie ir šiaip traukia mano dėmesį, kurių dairaus.

L. A. Jūs radote įdomių dalykų ir vaikams, ir suaugusiems iš J. Basanavičiaus gyvenimo: Ožkabalių kaimo, Basanavičių pavardės etimologija; žvėryno pasirodymo gastrolės; slapyvardžiai; 1882 m. kelionė po Europą; knygnešystė; meilė Elei su kanarėlėmis; tautosakos rinkimas, kt. Smalsu ir pravartu vaikams sužinoti apie senovės gyvenimą Lietuvos kaime: kasdienybę su ožkomis ir pasakomis, daraktoriaus mokslus.

Monika Vaicenavičienė.

Asmeninio archyvo nuotr.

Nukelta į 8 psl.

Nacionaliniame M. K. Čiurlionio muziejuje – po daugiau kaip pusės amžiaus sugrįžę unikalūs vitražai

Algis Vaškevičius

„Sugrįžęs į šviesą. Trapaus kūrinio istorija“ – taip pavadinta unikali paroda Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune. Čia daugiau kaip po 50 metų vėl galima pamatyti ir pasigėrėti penkiais vitražais iš Švč. Sakramento (Dievo Kūno) bažnyčios Laikinojoje sostinėje. Tai vieni seniausių ir vertingiausių vitražų Lietuvoje.

Nukryžiuotojo vitražas bažnyčioje buvo įrengtas didžiojo altoriaus vietoje, centriniame lange, keturių evangelistų – kituose languose. Jau anksčiau muziejuje pradėtas eksponuoti vienas XIX amžiaus pabaigoje garsiuoju „Geyling“ vitražo dirbtuvių Vienoje sukurtas kūrinys „Nukryžiuotasis su angelais“, kuris iki šiol buvo žinomas tik iš kelių nespaltotų fotografijų.

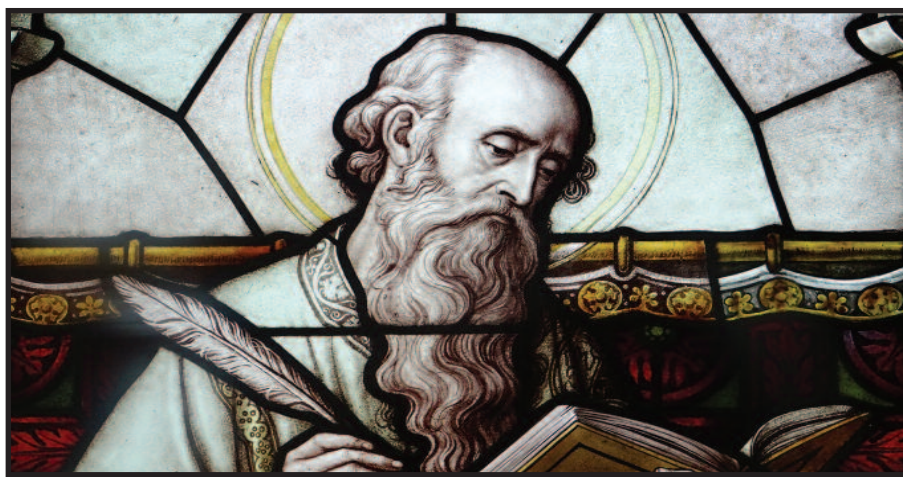
Vėliau paroda pasipildė dar dviem vertingais šv. Jono ir šv. Morkaus evangelistų vitražais, restauruotais 2017 metais – jų restauravimo darbus atliko Daugis Bumbulis ir Dalia Mulevičienė, o visai neseniai pristatyti ir dar dviejų tų pačių restauratorių prikelti evangelistų vitražai, tad dabar muziejaus lankytojai turi puikią galimybę iš arti pamatyti visus penkis vitražus iš Švč. Sakramento bažnyčios.

2017–2018 metais restauruoti 4 evangelistų atvaizdai niekada nebuvo užfiksuoti istorinėse fotografijose, išskyrus šv. Matą, matomą Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge koplyčios fotografijoje. Manoma, kad šie vitražai gali būti sukurti kitų Vienos dirbtuvių pačioje XX a. pradžioje.

Šis aukšto meninio lygio vitražas į Lietuvą atkeliavo iš Imperatoriškosios Romos katalikų dvasinės akademijos Sankt Peterburge koplyčios kartu su 4 evangelistų vitražais, kuriuos 1934 m.

Nukryžiuotojo vitražas – pats seniausias

Vitražais vėl galima gėrėtis.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

įsigijo Kauno Švč. Sakramento (Dievo Kūno) bažnyčia, kai buvo nutarta ją papuošti įvairiais meno dirbiniais. Prasidėjus sovietmečiui, nuo 1949 metų bažnyčia buvo uždaryta, ji buvo apleista ir niokojama, o vėliau čia įrengtas ir nemažai metų veikė kino teatras „Santaka“.

Prieš įrengiant šį kino teatrą, tuomečio M. K. Čiurlionio muziejaus direktoriaus Petro Stauso nurodymu vitražai apie 1963–1964 metus buvo išmontuoti, supakuoti ir išvežti saugoti į muziejaus saugyklas Pažaislyje, 1983-aisiais dėžės iš Pažaislio perkeltos į šio muziejaus skulptūros ir vitražo galeriją, o iš ten – į Paveikslų galeriją. Tik 2005 metais dėžėse buvę vitražai buvo identifikuoti kaip priklausę Švč. Sakramento bažnyčiai ir pradėta galvoti apie jų restauravimą bei grąžinimą bažnyčiai.

Išsaugoti Nukryžiuotojo ir trijų evangelistų vitražai (šv. Jono, šv. Morkaus ir šv. Luko) sugrąžinti Kauno Švč. Sakramento bažnyčiai 2017 metais. Deja, iki šiol nežinoma, kur buvo paslėpti kiti du vitražai, ar dar išliko dailininko vitražisto, 10 metų jaunystėje Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenusio Stasio Ušinsko sukurtas vitražas su monstrancija.

Toje pačioje salėje, kur eksponuojami sugrįžę vitražai lankytojams pristatomi ir vertingi XV a. pabaigos – XX a. I pusės sakralinio meno ir liaudiškojo baroko kūriniai, dalis jų taip pat papildo Kristaus aukos ant kryžiaus slėpinių ikonografiją. Čia rodomos gotikinės Madonos – tai reti pavyzdžiai tarp itin retai išlikusių dailės kūrinių iš seniausio krikščioniškojo meno laikotarpio Lietuvoje, kurie mena ir išskirtinę pagarbą Dievo Motinai. Svariai parodą papildo pasimokiusių ir liaudies meistrų darbai, greta jų išipina kryždirbystės tradicijos linija su vieno ryškiausių jos atstovų – Vinco Svirskio – kūriniais.

Muziejaus direktoriaus pavaduotoja Daina Kamarauskienė apie šią sugrįžusių vitražų parodą atsiliepė taip: „Į muziejaus sales nužengė dangus“. Išties išpuodis, matant visus vitražus vienoje vietoje, ypač kai juos apšviečia saulė, yra nepakartojamas.

Iš viso restauratoriai, po mažą dalelę ir fragmentą atkurdami vitražus, dirbo apie trejus metus. Galima tik įsivaizduoti, koks kruopštus darbas tai buvo. Apie tai, kad vitražai galėjo būti sukurti Austrijoje, pirmą kartą minima dailėtyrininko Stasio Budrio 1968 metais išleistoje knygoje „Lietuvių vitražas“. Be to, Nukryžiuotojo vitražo kairiajame kampe galima matyti įrašą didžiosiomis raidėmis GEYLING/WIEN. Garsiosios austrų stiklo dirbtuvės buvo įkurtos 1841 metais Vienoje.

Muziejininkai pasakojo, kad 2017 metais, pristatant pirmąjį vitražą, dar nebuvo aišku, ar pavyks atkurti ir visus keturis evangelistų vitražus, nes ne visi jie yra išlikę. Vis dėlto atidarius dėžes ir peržiūrėjus, kas jose sudėta paaiškėjo, kad detalių ten yra daugiau, nei jų reikia trimis vitražams. Restauratoriams teko senuosius vitražus dėlioti tarsi vaikišką dėlionę, kai kurias trūkstamas dalis teko atkurti iš naujo. Jie puikiai susidorojo su šiuo uždaviniu, ir dabar galime gėrėtis pilnu vaizdu.

Restauratoriai sakė, kad Nukryžiuotojo vitražas nukentėjo mažiau nei evangelistų. Būtent restauruojant Nukryžiuotąjį pavyko išlaikyti nemažai autentiškų „Geyling“ vitražo dirbtuvių sukurtų detalių. O iš viso detalių trūko maždaug tiek, kiek būtų tilpę į vieną langą.

Unikalią progą iš arti pamatyti visus penkis vitražus iš Švč. Sakramento bažnyčios Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus lankytojai gali iki rugsėjo 1 dienos. □

BALZEKO LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUS

Vasario 1 d., penktadienį, 7 val. vakaro

Profesorius Giedrius Subačius pristatys monografiją „Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)“.

Autorius savo monografijoje atskleidžia S. Daukantą ne tik kaip rašytoją, kalbininką, bet ir kaip politiką, analizuoja S. Daukanto ortografinius ieškojimus, aptaria jų tendencijas ir priežastis.

6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629 • tel. 773-582-6500 • www.balzekasmuseum.org

Petras Venclovas

NEMEILĖS METAS

Piliakiemyje žiebėsi pirmieji žiburiai: lapkritį trumpa dienos. Adomas Rudėnas užvėrė girininkijos duris, sėdo ant dviračio ir pasuko duobėta gatvele. Priemiestyje stabtelėjo, valandėlę dvejojo: pašėlusiai gundė žibalinės lempos šviesa, sklindanti pro žalio namelio langą, pridengtą perkelio užuolaidą. Kambaryje, be abejo, sėdi Vilma, palinkusi prie mokinių sąsiuvinų. Pasibelsti į kiemo duris ar važiuoti namo, į eiguva?

Vyriškis nusėdo nuo dviračio, apsižvalgė, gatvelė buvo tuščia, nusišypsojo pats sau ir išliūkinęs į kiemą pasibaladojo. Ilgai laukti nereikėjo, priemenėje pasigirdo moteriškas balsas:

– Kas?

– Tai aš, Vilma. Leisk.

Mokytoja turbūt pažino Adomo balsą, nes tuoj pat žvangtelėjo atsokęs kablys, sucypė velkė.

– Seniai matytas. Eikš greičiau. Tik tyliai, tėvai dar nemiega.

Jis nusekė paskui merginą. Troboje buvo pakūrenta, degė stalinė lempa, palei kurią gulėjo šūsnis mokyklinių sąsiuvinų. Žvelgė vienas į kitą, kol galiausiai apsikabino ir susiglaudė skruostais.

– Alkanas?

– Jei ką turi...

Adomas Rudėnas nusivilko lietpaltį, nusiėmė kepurę ir pasikabino ant vinies. Tą vinį jis įkalė dar vasarą, kai užėjo per lietų ir nerado kur pasikabinti šlapią kepurę. Atsisėdo už stalo, alkūne pastūmė sąsiuvinus. Netrukus mergina atnešė lėkštę su kepta mėsa ir abišalę duonos. Vyriškis valgė godžiai, nes buvo be pietų; retkarčiais pakeldavo akis į mokytoją, kuri stovėjo vidury kambario ir žiūrėdama į jį lengvai šypsojosi. Jeigu turėčiau tokį vyrą, galvojo ji, viskas būtų kitaip...

Į eiguva, esančią girioje, penki ar šeši kilometrai nuo Piliakiemio, Adomas grįžo tik paryčiais. Žmona Otilija, jau užkūrusi krosnį, pasitiko jį su ašaromis akyse.

– Kur vėl trankeisi? – moters balsas buvo verksmingas ir piktas. – Mes visą naktį nemiegam, laukiame, o jis... Tik nesakyk, kad pas miškinius.

– Kur daugiau? – vyriškis irgi paniuro. – Iki sūtemų užsibuvau girininkijoje, vos tik įvažiuoju į mišką ir sustabdė. Su ginkluotais nepasiginčysi.

– Ko jiems iš tavęs reikia?

– Reikia. Klausinėjo, kas miestelyje dedasi, – ramiai dėstė Rudėnas, – kur buvau, ką sutikau, kas ką kalba, kur eina, ką veikia skrebai ir kareiviai.

– Ką tu gali žinoti?

– Ir aš taip sakiau. Bet kai atsuka į tave vamzdį, pats liežuvis atsiriša.

– Ir taip visą naktį? – stebėjosi Otilija, žiūrėdama vyrui tiesiai į akis.

– O kaipgi! – sumurmėjo Adomas. – Dieną jie mat miega kur bunkery, o naktį šliaužioja po mišką, pasišnekėti užsimano. Norėjo atimti dviratį, vos išmeldžiau...

– Giriiasi esą žmonių gynėjai, o ką daro! Kuo nuo skrebu skiriasi?

– Galvok, ką šneki, – pyktelėjo žmogus. – Dar praitarsis, kai jie kurią naktį užeis.

– Ot ir pasakysiu, – narsinosi žmona.

Eigulys pavalgė ankstyvus pusryčius, griuvo į lovą, pamiegojo valandą, paskiau atsirėžė lašinių bryzą, nutvėrė duonos lustą ir patraukė į girią.

– Grįšiu vakare, – tepasakė.

Morta, Otilijos motina, gyvenanti kitame gryčios gale, neiškentusi atlindo pas dukterį pasišnekėti.

– Kur buvo?

– Vėl žaliukai sulaikė...

– Ir tu juo tiki?

– Tikiu, – vos girdimai ištarė Otilija. – Kaip gali netikėti? Dabar tokie laikai...

Indrė Šerpytytė. Iš ciklo „Miško broliai“

– Vyrai – tai tokia veislė, kur meluoja per akis. – Aš pasitikiu savo Adomu, mama. Aš jį gerai pažįstu: jis ne toks.

– Pažįsti? – šaipėsi Morta. – Matau, kad nutuoki apie vyrus, kaip kiaulė apie debesis.

– Ką man daryti? – Otilija piktai tarkstelėjo puodą.

– Aš tai netylėčiau: paskųščiau skrebam.

– Skrebam? Mama nori, kad mano vyrą į kalėjimą pasodintų?

– Nepasodins! Už melagystes nesodina. Gerai pamokyti, tai išrūktų ir partizanai, ir banditai.

– Mama, tu visai proto netekai?! Neturėk nė tokios minties!

Senoji pikta bambaėdama išklypino pro duris: šitaip paleisti vyrą! Panašios mintys kildavo ir Otilijai, bet gindavo jas šalin. Kam Adomui kokia klišakojė? Juk turi mane; nesu nei bjauri, nei sena; žinoma, kartais susibaram, nesišnekam kokią dieną, paskum vėl viskas gerai būna, pasimiršta. Tuoj pajusčiau, jei kitą išžiūrėtų; nors ir nekalba apie meilę, bet, žinau, kad myli.

Sekmadienį iš bažnyčios Morta grįžo paslaptingu veidu. Ji pasivadino Otilija į savo pusę.

– Blogai, vaikeli.

– Kas blogai, mama?

– Po bažnyčios sutikau gerą prietelką. Ir, žinai, ką ji sakė? Ogi aną rytą mačiusi tavo vyrą, išvažiuojantį iš Maslauskų kiemo.

– Gal kokį reikalą turėjo?

– Reikalą? – sušnirpštė pro nosį senoji. – Penktą valandą ryto?

– Pas ką jis ten galėjo būti?

– Nesakyk, kad nenutuoki. Pas dukterį! Pas ką daugiau?! Vasarą grįžo iš Vilniaus kažkokius mokslus baigusi. Dabar vaikus rusiškai moko.

Kraujas užtelėjo Otilijai į galvą, ji ėmė tankiai mirksėti mėgindama sulaikyti ašaras.

– Netikiu! – skaudžiai šūktelėjo moteris. – Tavo prietelkai tik pasirodė.

Gal Mortai pagailo dukros, o gal ji pati suabejojo?

– Sakė, arba Adomas, arba labai į jį panašus. Ir nuvažiavo ulyčia miško pusėn.

Otilija išikniaubė į palaikį motinos palatą, jos pečiai pradėjo trūkti.

– Tu jam nieko kol kas nesakyk, žiūrėsim, kas toliau bus, – moteris priglaudė dukros galvą sau prie peties.

Vakare lovoje, kai Adomas apsikabino žmoną, ši instinktyviu judesiu nustūmė jo ranką, tarsi būtų pasibjaurėjusi. Vyriškis pikta sušnirpštė, nustebeš patylėjo, bet netrukus ėmė lygiai alsuoti ir greitai užmigo.

Pirmadienį, ankstų rytą, eigulys valgė Otilijos kepus blynus ir ruošėsi į mišką žymėti kirštinių medžių. Staiga kažkas pabeldė į laukujes duris ir pasigirdo vyriški balsai. Kai Adomas atstūmė skląstį, į kambarį sugriuvo trys ginkluoti vyrai.

– Kokie ankstyvi svečiai! – nusišaipė Rudėnas, pažinęs sribus. – Turbūt su labai svarbiu reikalu?

– Sėsk, gaspadoriau, už stalo ir baik valgyti blynus, – pasakė į priekį žengtelėjęs Klepeckas. – Mes palauksim.

– O paskui eisim, – pridūrė Kostia Vorovskis. – Kur eisit? – atsisuko nuo krosnies Otilija.

Adomui sustojo kšnīs burnoje: su skreba is juokai.

– Pasivaikščiosim į Piliakiemį, – nerūpestingai pasakė Leonas Tirlikas. – Ten eigulio labai pasigedo.

– Kam manęs prireikė? Turėdamas laiko nuvažiuosiu. Šiandien į girią susiruošiau.

– Mums įsakyta nedelsiant tave pristatyti, – dairydamosis po kambarį ištarė Klepeckas.

– Žinom tokius, – piktai vyptelėjo Vorovskis, – pasipustysi padus ir į mišką.

– Lašinių įsidėk. Ir duonos kepalą, – patarė Tirlikas.

– Vyrai, aš nieko nepadariau! Ko jūs norit iš manęs? – pasimuistė eigulys.

– Visi taip sako, – atsisėdamas priešais Rudėną burbtelėjo Klepeckas. – Ten išsiaiškins.

Adomas žiaumojo blynus nejausdamas jų skonio. Jau kažkas pakišo liežuvį, nauriai galvojo vyriškis.

– Gal ir jūs alkani, be pusryčių? – meilikaujamai įsiterpė Otilija, nebesumodama, kaip padėti savo žmogui. – Užvalgytumėt, pailsėtumėt, gal dar koks buteliokas rastųsi. Ar ne, Adomai?

– Kitą kartą, – mostelėjo ranka sribų viršininkas.

Šeimnininkas tylėdamas baigė valgyti, apsirengė rudinę, užsimaukšlino kepurę.

– Ką tau idėti? – moters balsas smarkiai virpėjo.

– Nieko! Grįšiu pietų.

– Nebūk toks tikras, – nuspjovė Vorovskis. Jis išsitraukė iš kišenės virvę ir surišo eiguliui rankas už nugaros. – Kas tave žino, gal turi eiklias kojas: šast į krūmus – ir gaudyk vėją miškuos.

– Kaip kokį galvažudį, – proverksmū sukiuksėjo Otilija. Ji norėjo apsikabinti vyrą, bet šis išsisuko iš jos rankų.

Adomą Rudėną atvarė į Piliakiemio sribyną ir įgrūdo į rūšį. Niekas neskubėjo jo kvosti: matyt, leido pagalvoti ir pasijusti kaliniu. Iš pradžių vyriškis energingai vaikščiojo po kelių žingsnių patalpą svarstydamas, kas jį įdavė? Būnant eiguliu tenka apeiti miškus, tad ir partizanus pasitaikė sutikti; bet kas tai matė ir žinojo? Kas jį sekė? Nebent pačiuo kokį miškinį, o tas viską išplurpė? Bus nelengva išsiginti. Bet negera nuojauta, neapleidusi nuo pat ryto, kuždėjo, kad čia savų darbas: gal Otilija kam prasitarė? Juk sakydavo jai, kad sulaikė žaliukai, kai negrįždavo per naktį. Nors tikriausiai liežuvį pakišo uošvė: labai ji jau smalsi. O juk vakar buvo miestelyje! Po bažnyčios nežinia ką galėjo sutikti. Ji, ir niekas daugiau! Gyvatė! – Adomas trenkė kumščiu į sieną. Bjauri senė! Į akis šypsoji, o už akių...

Tačiau po valandos vyriškis turėjo pripažinti, kad yra dar viena moteris – Vilma. Meili, paslaugi, bet kas žino, ką galvoja? Gal pažįstama su kuo nors iš NKGB ar kaip jie vadinasi? Gal jai patikėta rinkti žinias iš tokių naivuolių, kaip jis? Gal ji ne tik rusų kalbos mokytoja? Bet neprisimena, kad būtų su ja kalbėjęs apie partizanus. Apie darbą miške – taip, o apie miškinius? Nebent netyčia būtų prasizijojęs?

Galiausiai Rudėnui nusibodo betikslis žingsniavimas po rūšį ir jis prisėdo ant plikų lentų gulto. Apie šį pastatą buvo nemažai girdėjęs: sklido gandai, kad čia mušama, neduodama nei gerti, nei valgyti, neleidžiama miegoti, kankinama, o kai koks pavargėlis ištiesia kojas, naktį išvežamas ir pakasamas kur nors žvyruobėse. Tuos, kurie prisipažįsta, nežinia kur išsiunčia – į Kupiškį ar net Vilnių. Adomas, manydamas, kad jis niekuo nenusikalto ir kad tik tam kartui čia uždarytas, nutarė patikrinti, kaip su juo bus elgiamasi. Pabeldė į duris. Kartą, kitą. Niekas neatsiliepė. Tada ėmė tvatinti abiem kumščiais. Pagaliau laiptuose susiureno žingsniai ir pasigirdo balsas:

– Ko nori?

– Išleisk į išeinamąją!

– Kampe stovi paraša.

Eigulys nežinojo, kas ta paraša, bet kampe rado kibirą be dangčio. Supykęs spyrė, kibiras žvangėdamas nusirito į kitą kamą. Po valandėlės vėl ėmė daužyti duris.

– Kas dabar?

– Duok valgyti! – riktelėjo Adomas.

– Neįsakyta, – ramiai atšovė rudabarzdīs Klemensas.

– Kodėl mane čia laiko?

Už durų buvo tylu, tad Rudėnas galiausiai turėjo patikėti, kad jis yra tikras kalinys, su kuriuo net sargybiniui neleista šnekėtis. Po velnių, po velnių, kar-tojo vyriškis, na ir įkliuvau.

Vakare Adomas išsitiesė ant gulto ir pradėjo snūduriuoti. Vis dar ramino save, kad jo nei muš, nei kankins. Ir už ką gi? Jau tikriausiai buvo vidunaktis, kai rūšio palubėje išiziebė blausi elektros lemputė, sucypė spyna ir pravirė durys.

– Pas tardytoją, – burbtelėjo sribas. Jis trypciojo koridoriuje atstatęs šautuvą.

Juodu užlipo į antrą aukštą, Rudėną įstūmė į ryškiai apšviestą kambarį. Už stalo sėdėjo du vyrai: vienas su rusų leitenanto uniforma, kitas civiliais drabužiais. Adomas pasisveikino, bet jam nebuvo atsakyta.

– Moki rusiškai? – paklausė tvarkingos išvaizdos vyriškis.

– Kelis žodžius.

– Gėda! Turėsi išmokti. Tave apklaus MGB tardytojas Michailas Aitakovas, o aš esu vertėjas Kostas Kisielius. Atsakysi į kelis klausimus. Bet sąžiningai. Pirmiausia vardas, pavardė, gyvenamoji vieta, darbovietė?

Adomas negudraudamas viską išvardijo, norėdamas parodyti, kad kvotos metu sakys teisybę. Tačiau kitas klausimas jį smarkiai nustebino:

– Nuo kada palaikai ryšius su banditais?

– Nepažįstu jokių banditų!

Kisielius susiraukė ir liovėsi rūkyti:

– Visi taip sako. Bet labai greitai paaiškėja, kad meluoja. Kas šiais laikais nėra sutikęs banditų? O tu, dirbdamas eiguliu, turi apie juos daug žinoti.

Rudėnui šmestelėjo viltis, kad jį nori apklausti, kaip miške besisukiojantį eigulį, kad jo niekas neįdavė.

– Man neteko jų matyti.

Kisielius, matyt, persakė jo žodžius leitenantui. Šis suirzo, ėmė pirštais barbenti į stalą ir kažką pik-tai sumarmaliavo.

– Leitenantas pataria nemeluoti, nes už melagingus parodymus sovietinė teisė numato griežtą bausmę. Mes žinom, kad susitikinėjai su banditais. Kur buvai ketvirtadienio naktį?

Vis dėlto uošvė pakišo liežuvį, smigtelėjo Adomui mintis. Ot velnio boba! Kad tu kojas pakratytum! Bet vis tiek nusprendė neprisipažinti.

– Namuose. Kur daugiau.

– Nelaikyk mūsų durniais! – vertėjas pradėjo mojuoti kumščiu. – Prisipažink geruoju, nes kitaip bus blogai: supūsi kalėjime.

Rudėnas valandėlę tylėjo: ne, jis negali sakyti teisybės, reikia kaip nors išsisukti.

– Ir jūs tikit, ką pliuropia nukvakus boba? Jai mat žentas nepatinka, – gana įtikinamai nusišaipė Adomas. – Ji seniai žada pasodinti mane į kalėjimą.

– Nemuilink mums akių! – Kostas Kisielius atsis-tojo ir apėjo aplink stalą. – Maniau, kad susitar-sim gražiuoju, kaip vyrai, o tu šitaip!

– Nežinau, dėl ko turėtume tartis, – drąsiai rėžė suimtas. – Ne ant tokio pataikėt!

Vertėjas žengtelėjo prie Adomo ir pasilenkęs šnopavo jam į veidą:

– Sakyk, kur buvai ketvirtadienio naktį? Pas banditus?

Eigulys loštelėjo atgal:

– Namie miegojau.

Kisielius nebeištverė ir tvojo tardomajam į pažandę. Rudėnas susvirduliavo, bet atsilaikė. Jis lėtai pakilo, pagriebė taburetę ir užsimojo.

– Spokojno! – riktelėjo leitenantas. Jis buvo spėjęs pašokti ir išsitraukti iš dėklo pistoletą „Zvezda“.

Adomas nuleido taburetę, bet liko stovėti. Vertėjas virte virė iš pykčio, jo veidas išraudo, tarsi ne jis, o jam būtų trenkę.

– Sėsk! – sušuko. – Nušausim kaip šuni! Kur buvai aną naktį?

Leitenantas pasidėjo pistoletą ant stalo, bet kiekvieną akimirką galėjo jį pagriebti ir šauti. Kisieliaus žvilgsnis buvo raginantis ir reikalaujantis. Rudėnas atsėdėjo ir nuleido galvą. Jis suprato, kad nebegali daugiau išsisukinėti, nes vertėjas vėl smogs, bet teisybę sakyti vis dar delsė. Aitakovas kažką suburbėjo, o Kisielius persakė jo žodžius:

– Tardytojas paskutinį kartą siūlo prisipažinti, kol negavi į kailį. Jam nusibodo juokauti.

Adomas suabejojo: anksčiau ar vėliau mušdami

ir kankindami išpeš iš jo teisybę, tad gal jau laikas atskleisti tą nerimtą paslaptį.

– Kaip vyras vyrams pasakysiu – nakvojau pas tokią mergą.

Net leitenantas susidomėjo šiuo apklausos posūkiu. Jis pastūmė į šalį pistoletą ir paėmė plunksnakotį, ketindamas rašyti.

– Vardas, pavardė, gyvenamoji vieta? – tuoj pat paklausė vertėjas.

– Vilma Maslauskaitė, Liepų gatvė 16.

– Pažįstam, – kreivai šyptelėjo Kisielius. – Vadinasi, nori įrodyti, kad ketvirtadienio naktį buvai kur nors kitur, taip sakant, turi alibi.

– Ten nakvojau, tik rytą dviračiu išvažiavau namo, – su palengvėjimu ištarė eigulys.

– Kas gali tai paliudyti?

Adomas galvojo, kad po tokio prisipažinimo jo daugiau nebeklausinės, tad dabar sumišo.

– Tik Vilma. Niekas daugiau manęs nematė, – labai nenoriai išspaudė.

Tardytojas užrašė jo parodymus.

– Patikrinsim, – pasakė Kisielius. – Jei būsi sumelavęs, galėsi kaltinti pats save.

Jis šuktelėjo sribą Klemensą, šis atstatęs šautuvą nulydėjo Rudėną į rūšį, užrakino duris ir išjungė šviesą. Negerai, nedorai pasielgiau, graužė sąžinė eigulį, bet ką turėjau daryti? Juk mane būtų mušę, daužę per nagus plaktuku, kratę elektra. Ar čia labai didelė kaltė, kad miegojau su svetima moterimi? Turėtų paleisti, kai tik Vilma patvirtins, kad buvau pas ją ne tik ketvirtadienio, bet ir kitas naktis. Žinoma, jai bus gėda prisipažinti, kad ištirkavo su vedusiu vyru, bet, manau, pakaks drąsos pasakyti teisybę...

Adomas Rudėnas nuo pat ryto laukė, kada sucyps raktas spygoje, atsivers durys, ir jis bus paleistas į laisvę. Juk dėl svetimoteriavimo nelaikys jo areštiniėje? Juk rusų kareiviai ir skrebai ne tam siautėja po mies-

telį ir jo apylinkes? Juk jie kovoja su sovietų valdžios priešais. Su miškiniais, jų rėmėjais ir ryšininkais, su ginkluotu pogrindžiu. O jis, Adomas, niekur neikiša snapo, jis nei priešas, nei drau-gas. Kam jiems terliotis su eiguliu, mylinčiu dvi moteris?

Nebent neranda Vilmos namuose? Ji mokytoja, taigi turėtų būti mokykloje. Ar taip sunku ten nuvažiuoti ir apklausti? Juk sakė, kad ją pažįsta.

Artėjo pietų metas, alkis gnaibė skrandį, burna išdžiūvo, liežuvis sustabarėjo. Eigulys ėmė pykti, niršti, kol visiškai neteko kantrybės. Tvojo kumščiu į duris, luktelėjęs dar kelis sykius, kol laiptuose išgirdo žingsnius.

– Duokit valgyti ir gerti!

– Neįsakyta, – balsas buvo kito sribos, ne Klemenso.

– Kodėl manęs nepaleidžia? Pašauk Kisielių!

Sargybinis, matyt, neturėjo ką į tai atsakyti.

Adomas pradėjo gailėtis, kad nepasiėmė duonos ir lašinių: buvo tikras, kad paleis dar tą pačią dieną, nes greitai įsitikins, kad jis niekuo dėtas. Įpratęs vaikščioti po miškus, dabar negalėjo nusėdėti vienoje vietoje. Negi vėl turės sulaukti vidunakčio, kad nuvestų į viršų?

O jeigu Vilma neprisipažins, kas tada? – ūmai smigtelėjo mintis. Bet ne, ne, ji negali taip padaryti. Juk žino, kad manęs neglosto. Be abejo, girdėjusi, kas čia dedasi; niekam tai ne paslaptis.

Jau tikriausiai buvo vėlyvas vakaras, kai sucypė spyna ir virstelėjo durys. Rudėnas pašoko nuo gulto:

– Paleidžia?

Sribas pakėlė šautuvą ir sukikeno:

– Marš aukštyn! Tu man dantų nerodyk!

Kambaryje buvo trise: tardytojas, vertėjas ir Vilma. Pirmą akimirką Adomas net nepatikėjo – džiaugsmas perėjo per kūną. Mergina raustelėjo, bet tuoj pat susitvardė, jos veidas susvetimėjo. Ji vengė Rudėno žvilgsnio, žiūrėjo čia į vieną, čia į kitą pusę. Negera nuojauta nupurtė suimtajį.

– Kadangi jūsų parodymai skiriasi, nutarėm surengti akistatą, – pasakė vertėjas. – Rudėnai, ar pažįsti šią merginą?

– Taip, žinoma! – tvirtai

ištarė Adomas. – Tai Vilma Maslauskaitė.

– O jūs, mokytoja, ar pažįstat šį vyriškį?

Eigulys sulaikė kvapą, pauzė jam pasirodė pernelyg ilga.

– Tik iš matymo.

– Ką tai reiškia? – pasidomėjo Kostas Kisielius.

– Kelis kartus buvau sutikusi miestelyje, žinau, kad jis eigulys, gyvena kažkur miškuose.

– Vilma! Ką tu šneki? – nusivylimas ir pyktis užplūdo Rudėną.

Tardytojas žiūrėjo į jų veidus, nors ir nesuprasdamas klausėsi jų žodžių. Jo lūpose šmestelėjo piktdžiugiška šypsena, jis persitarė su vertėju, pritariai-mai linktelėjo galvą.

– Ar šis vyras buvo pas jus ketvirtadienio naktį?

– Ne! – net pasipurtė mergina. – Aš jums jau sakiau!

– Vilma, sakyk teisybę! Jie mane užmuš! Pasodins į kalėjimą! Kaip tu taip gali?

– Aš sakau teisybę, – merginos veidas paniuro, ji nė neketino ką nors prisipažinti.

– Tu pakepei man mėsos, o paskiau priėmei į lovą, – negailėtingai rėžė Adomas. – Atsimeni, vasarą mėlyniaudama pasiklydai miške, šaukeisi pagalbos, o kai išvedžiau į palaukę, iš to džiaugsmo net pabučiavai? Nuo tada mudu ir pažįstami.

Regis, Kisielius pradėjo abejoti.

– Vienas iš judviejų meluoja. Kuris?

– Aš nemeluoju! – pirma suskubo Maslauskaitė. – Šitas žmogus šmeižia mane, jis šneka niekus.

– Vilma, – su kartėliu pasakė Adomas. – O aš maniau, kad neišsizadėsi manęs. Aš taip tavim tikėjau. O tu... tu...

Mokytoja kažką rusiškai sušneko su tardytoju Aitakovu, šis paspaudė atsiveikindamas ranką, ir mergina išdidžiai ištapsėjo iš kambario.

Pabaiga kitame numeryje

Monika Vaicenavičienė

Atkelta iš 4 psl.

M. V. Įdomu, išties. Man atrodo, kad tokios nedidelės detalės suteikia pasakojimui gyvumo, padeda truputį priartėti prie istorinių asmenybių džiaugsmų, rūpesčių, užsiėmimų, išivaizduoti juos kaip tikrus žmones – ne tik prabėgomis peržvelgti jų atvaizdus nespaltotose fotografijose ar glaustuose vadovėliniuose aprašymuose.

Norėjau, kad Basanavičių skaitytojai išivaizduotų kaip draugą iš praeities. Ar tai pravartu – sunku pasakyti. Tiesiog pavienės detalės gal ir nėra pravartu žinoti. Bet jei praeities detalės susiejamos pasakojimais, jei istorija tampa istorijomis, ir taip tampa sava, įdomi, palaikanti – tuomet galbūt ir pravartu.

L. A. Ar vaikščiojote, važinėjote J. Basanavičiaus takais? Reikia žinoti, kad Ožkabalių kaime sirpsta vyšnios...

M. V. Mano sesuo Agnė Ulytė – gydytoja – ir kurį laiką studijavo Prahoje. Visai kaip Jonas Basanavičius. Agnė man pirmiausia ir perskaitė šį bei tą iš Basanavičiaus autobiografijos, su ja kartu ir pradėjome dėlioti pasakojimą, rinkti įdomias, charakteringas detales. Vyšniai ji ir surado.

Rinkau Basanavičiaus gyvenimo detales iš įvairių šaltinių. Taip pasakojimas susisuko iš tiek tiek įžvalgų iš Basanavičiaus korespondencijos, tiek tiek žmonos Elės dienoraščio prisiminimų, tiek tiek autobiografijos juokų, tiek tiek straipsnių apie Basanavičių apibendrinimų, tiek tiek jo paties rašinių citatų, tiek tiek nuotraukų, tiek tiek pasakų, ir galiausiai tiek tiek mano pačios išivaizdavimo ir įsijautimo.

Esu vilnietė, dažnai vaikštai senamiesčio gatvėmis – kaip ir Basanavičius. Daugybėje Lietuvos miestų esti Basanavičiaus vardu pavadinta gatvė. Tikriausiai daugelis iš mūsų vaikšto ar bent yra praėję Basanavičiaus takais.

L. A. Esate teigusi, kad, rašydama šią knygą, peržiūrėjote daugybę senų fonuotruaškų: kaip dažnai jos Jus įkvepia? Kokie dar Jūsų kūrybos įkvėpimo šaltiniai?

Peržiūrėjau nuotraukas ieškodama aprangos, interjero, kraštovaizdžio detalių. Smagu rasti seną fotografiją su koku netikėtu judesiu ar situacija – pamatyti ne įprastą, vis pasikartojantį atvaizdą, bet kitą to paties, jau gal sakytum ir įprasto, dalyko aspektą.

Daug kas mane įkvepia, ir vis vienu ar kitu būdu patenka į mano kūrybą. Kalba, kaip dėliojami žodžiai kuria ryšius tarp dalykų; metaforos. Naivusis menas, tautodailė. Ornamentai, pagražinimai – žmonių ženklai, palikti stengiantis papuošti savo buitį ir būtį. Senieji viduramžių pasaulio žemėlapiai – žmonių pastangų apibendrinti savo laikmečio žinias ženklai. Žmonės, gestų smulkmenėlės, gyvūnai, metų laikai – labai mėgstu piešti lauke, kai pavyksta. Knygos,

kurias perskaičiau tinkamu metu, kurios padeda atsitolinti ir pažvelgti į savo kasdienybę truputį iš šono, arba kurios primena apie pasaulio stebuklingumą – o ir visokios gerai papasakotos istorijos; pasakos. Mokslas. Problemos.

L. A. Stebina Jūsų knygos iliustracijų, atliktų naudojant skirtingą techniką, įvairovė ir dermė. Spalvoti pieštukai, akvarelė, pastelės, karpiniai stebėtinai perteikia skirtingas nuotaikas ar net tam tikro architektūrinio statinio aurą, pavyzdžiui, Petro Vileišio rūmų? (Pažvelgusi į kambarį, kuriame J. Basanavičius dirba, iliustraciją, pasijunti lyg atsidurtumei pačiuose rūmuose.)

M. V. Norėjau perteikti Basanavičiaus istorijos daugiasluoksniškumą, ir skirtingos technikos atsirado kaip būdas patraukti skaitytojų žvilgsnį į skirtingus pasakojimo aspektus. Norėjau, kad knyga primintų ir fotoalbumą su kertiniais Basanavičiaus gyvenimo momentais, ir jo užrašus, ir tradicinius lietuviškus rankdarbius. Taip į knygą pateko ir paprastu pieštuku piešti žmonių paveikslai, ir smulkūs linijiniai piešiniai, ir spalvoto popieriaus karpiniai.

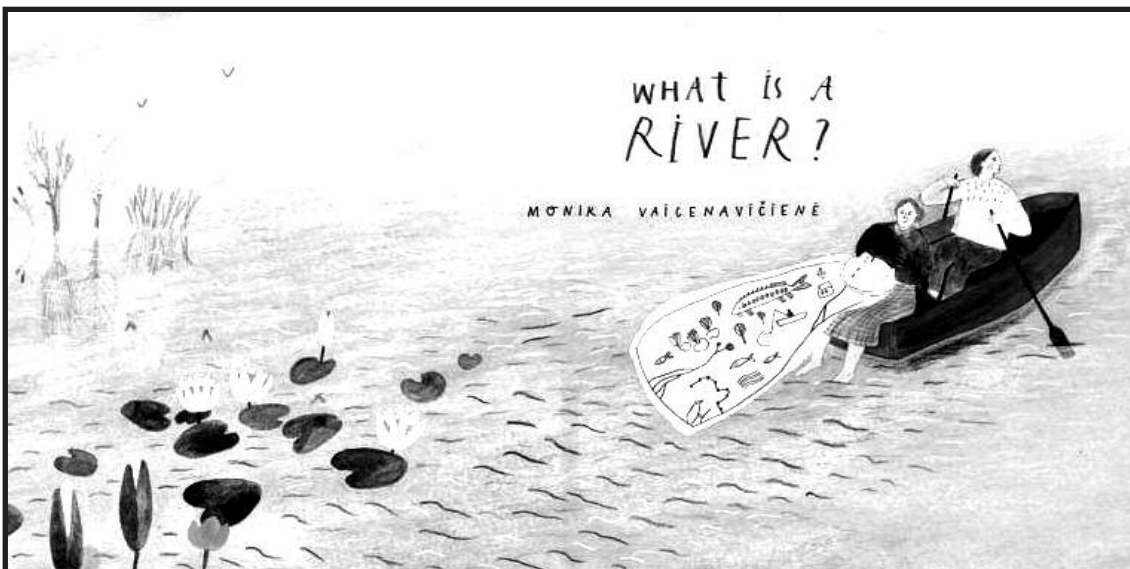
L. A. Knygos savitumą, netgi lietuviškumą kuria daug tautodailiškų ornamentų, detalių. Rusijos, Bulgarijos, Čekijos koloritas taip pat perteiktas taikliai: specialiai domėjotės tuo?

M. V. Iliustracijos vaizdas susideda iš gausybės smulkių detalių. Stengiausi parinkti jas taip, kad skaitytojai galėtų bent akies krašteliu pamatyti anų laikų aplinką – bet kartu ir taip, kad tos detalės, kaip sakote, kurtų tam tikrą dermę, tam tikrą lietuvišką erdvę.

Kokios knygos galėjo stovėti Basanavičiaus lentynose, iš ko galėjo mokytis rašyti vaikai su daraktoriumi, kaip atrodo bulgariškos puodynės, kokiame name Basanavičius gyveno Prahoje, kokių iškabų galėjai pamatyti buvo XX a. pradžios Vilniuje ar kaip tuo metu moterys nešiodavosi vaikus – visa tai norėjau pavaizduoti, todėl turėjau išsiaiškinti. Knygos puslapiuose regimos detalės yra neatsitiktinės – jei nusprendžiu, kad Basanavičiaus kabinete turėtų būti regėjimo tikrinimo lenta, turiu ir išsiaiškinti, kaip XX a. pradžioje tokios lentos galėjo atrodyti. Taip susiradau ir Basanavičiaus bibliotekos knygų sąrašą, čekiško namo nuotrauką. Mano močiutė turi bulgarišką vazą, panašią ir nupiešiau.

Kita vertus, ne viską pavyko susekti – todėl teko pasekti. Pavyzdžiui, garlaivio, kuriuo plaukė Basanavičius Dunojumi, pavadinimas – Maria Theresia. Tikro pavadinimo taip ir neišsiaiškinau, tad parinkau vienos žymios Habsburgų giminės atstovės vardą. Aišku, savo kelionėje aplankydamas daugybę miestų, jis plaukė ne vienu garlaiviu. Kartais gal ne taip ir svarbu smulkmeniškumas tikslumas, ir jei būtinai sieki buvusios tikrovės atkūrimo, manau, neišvengiamai atsiras klaidų inkliuzų. Nesu istorikė, labiau nei istorinių faktų gausa man rūpi kaip tuos faktus sudėlioti į pasakojimą. Tačiau žinoma, jaučiuos atsakinga už istoriją, kurią pasakoju, tad stengiuos, kad ji gyvuotų, rastų savo vietą ir praeičiai priklausiančioje tikrovėje, ir šiandienos skaitytojų širdyse.

Kalbino Laimutė Adomavičienė

Monika Vaicenavičienė. What is a River?

Sankirtos

Atkelta iš 3 psl.

O nuo senųjų (ar iš tikrųjų senųjų?) knygnešių istorijų „persokime“ ir prie šiandienų. Tauragiškė mokytoja Algaudė Emilija Bukontienė kasryt keliai 4 valandą, pakeleivingomis mašinomis merkiant lietui ir pučiant šiaurui apsikrovusi lietuviškais knygomis skuba per karalienės Luizos tiltą, išveria Rusijos pareigūnų patikrinimus ir pasiekia Uljanovo (Kraupiškio) miestelį, kur moko vaikučius protėvių kalbos, telkia tenykščius lietuvius bendruomeninei veiklai. Tokių pavyzdžių nėra daug, kaip nedaug Kaliningrado srityje (Kariaučiuje) liko lietuviškų klasių ir apskritai lietuvių. Bet tiems, kurie liko, trošku be lietuviško žodžio ir knygos. Paradoksas: kažkada, spaudos draudimo laikais, lietuviška knyga per Nemuną „ėjo“ Lietuvon, dabar – atvirkščiai – iš mūsų krašto į Mažąją Lietuvą! Apie tai Metraštyje pasakoja Kaliningrado lietuvių bendruomenės pirmininkas, Baltų kultūros ir mokslo paramos fondo vadovas Sigitas Šamborskis, pastaruoju metu daugiausia gyvenantis Kaune – nors ir turi rusišką pasą, bet „anoj pusėj“ nepageidaujamas.

Plačiausią vagą puoselėjant ir saugant lietuviybę Lenkijos Punske išarė Aušros leidykla, organizuojanti Poezijos pavasarius, literatūrinius skaitymus ir lietuvių kalba leidžianti laikraštį, Prūsijos istorijos metraštį, grožinę literatūrą, vadovėlius. Šio didelio darbo organizatorius ir siela – poetas, Lietuvos rašytojų sąjungos ir XXVII knygos mėgėjų draugijos narys Sigitas Birgelis. Lietuviška knyga lenkuose, kultūrologinis palikimas, etinės ir estetinės vertybės, istorija ir dabartis – svarbiausios jo tyrinėjimų temos. Aušros leidykla Punske, teigia S. Birgelis, gimė iš spausdinto žodžio ilgesio, iš knygnešių išvaikščių takų, iš slapto daraktorių mokymo, iš ilgai užsitiesusio knygų bado.

Dr. Aloyzas Romas Dobrovolskis pasiryžo lietuviškų knygų pėdsakų paieškoti Jungtinėse Amerikos Valstijose. Pasirodo, pirmoji lietuviška knyga čia išleista prieš 143 metus! Tai M. Turausko anglų-lietuvių, lietuvių-anglų kalbų žodynas. Mokslininkas sukaupė gausią JAV išleistų knygų lietuvių kalba biblioteką. Remdamasis savo rinkiniu, apibendrinu, išanalizavau, suklasifikavau, aprašė tenykštes grožines, publicistines, istorines knygas, albumus, aptarė išeivijos lietuvių kultūros paveldo grįžimo į Lietuvą istoriją, VDU, Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos ir kituose fonduose esančius tūkstančius iš JAV grįžusių knygų.

Galime didžiulius mūsų išeivių atkaklumu, darbštumu, pasišventimu lietuviškai kultūrai ir knygai.

„Erškėčiuoti keliai“, „Istorijos atsvaitai“, „Kryžkelių vėjai“, „Žmogus ir laikas“, „Archyvai, kolekcijos“ – svarbiausios naujosios *Metraščių* skyrių temos. Dar viena – „Šviesuolių vardais pavadintos“. Biblioteka (kai kurios netrukus minės šimtmečio sukaktį) nuo seno buvo knygos meka, iš jos sklinda rašytojo žodis ir gaivūs kultūros vėjai. Keičiasi bibliotekų veiklos pobūdis ir metodai, tačiau kaip buvo, taip ir liks: svarbiausia – knyga.

Dauguma miestų ir rajonų savivaldybių, taip pat viena kita ir miestelių bibliotekų pavadintos žymių kraštiečių, daugiausia rašytojų, vardais. Tai ir garbė, ir įpareigojimas. Bibliotekininkai *Metraštyje* pasakoja ne tik apie darbą, bet ir apie tyrinėjimus, atradimus, žymiųjų kraštiečių išpaustas pėdas, subtiliai ir jautriai atskleidžia mažai žinomus jų gyvenimo epizodus, pateikia dokumentus, nuotraukas, rankraščių fragmentus, atsiminimus ir kt. Naujai prieš mus iškyla beveik nepažįstamos žemaičių poetės Karolinos Praniauskaitės, tragiško likimo ukmergiškio poeto svajotojo Vlado Šlaito, šilutiškio Fridricho Bajoraicio, rašytojų Mariaus Katiliškio, Ievos Simonaitytės, Marcelijaus Martinaičio, Romualdo Granausko, taip pat ilgai buvusio pamiršto tautinio atgimimo lyderio, kalbininko ir erudito Petro Kriauciūno, švietėjo ir humanisto Mikalojaus Daukšos, knygnešio Jurgio Bielinio, kultūrininko, žurnalisto, rašytojo, vertėjo, kritiko Juozo Keliuočio ir kitų paveikslai.

Aptariamas *XXVII knygos mėgėjų metraštyje* turi svarbios išliekamosios vertės. 42 autorių tyrinėjimų medžiaga, apibendrinimai, faktologija bus naudinga visiems, kas ateityje domės mūsų istorija ir kultūra. Tai pasakytina ir apie anksčiau išleistus *Metraščių* tomus, taip pat apie prieškaryje pasirodžiusius, pakartotinai išleistus, bibliografinę retenybę tapusius I ir II tomus.

KLaidos atitaisyimas

Algio Vaškevičiaus straipsnyje apie pirmąsį Lietuvoje surengtą Australijos lietuvių tapytojos Evos Kubbos parodą įsivėlė apmaudi klaida: nenurodyta Evos Kubbos portreto autorystė. Ji priklauso dailininkei Lee-kai Gruzdeff (Leeka Gruzdeff. Dailininkės Evos Kubbos portretas. 1977). Atsiprašome dailininkės ir skaitytojų.